

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **"КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ ПИСЬМА У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ З ДИСГРАФІЄЮ"**

Виконала здобувачка 2 курсу
групи SoL3-M22z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Юлія СЕРЕДА

Керівник:
Владислав ТИЩЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник

Рецензент:
Олег ОПАЛЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Писемне мовлення як особлива форма мовленнєвої діяльності.....	7
1.2. Принципи письма української мови.....	14
1.3. Дисграфія в контексті психолого-педагогічного дослідження.....	23
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧКИ ПИСЬМА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ДИСГРАФІЄЮ.....	34
2.1. Обґрунтування методики констатувального експерименту.....	34
2.2. Методика обстеження особливостей сформованості навички письма у молодших школярів з дисграфією	38
2.3. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	41
Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ПОДОЛАННЯ ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	63
3.1. Стратегія розробки методичних рекомендацій з подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку.....	63
2.2. Рекомендовані напрями корекційно-розвивального логопедичного впливу для подолання дисграфії.....	64
3.2.1. Корекція порушень фонематичних функцій та слухових операцій.....	64
3.2.2. Корекція та формування навичок мовного аналізу та синтезу.....	72
3.2.3. Корекція та удосконалення умінь користуватися відповідними фонетико-графічними правилами; формування зорово-просторового гнозису, праксису.....	80
Висновки до розділу 3.....	90
ВИСНОВКИ.....	91

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування сучасної системи освіти, впровадження у загальноосвітнє середовище інклюзивного навчання вимагає створення для дітей із особливими освітніми потребами (надалі ООП) ефективних форм організації навчання. Формування у молодших школярів із порушеннями усного та писемного мовлення мовної та мовленнєвої компетенції займає провідне місце у чинних програмах з усіх навчальних предметів.

Актуальність вирішення проблеми корекції та формування навичок писемного мовлення зумовлена значним збільшенням кількості учнів закладу загальної середньої освіти (надалі ЗЗСО), які відчують труднощі вже на початковому етапі навчання грамоти (Н. Гаврилова, Н. Голуб, Е. Данілавичюте, О. Мілевська, Т. Пічугіна, В. Тарасун, Л. Тенцер, В. Тищенко, О. Ткач, Н. Чередніченко та ін.).

Актуальність визначеної проблематики, соціальна та практична значущість, складність та комплексність проблеми формування в учнів ЗЗСО навички письма зумовило вибір теми дослідження: **«Корекція порушень письма у молодших школярів з дисграфією».**

Об'єкт дослідження – процес навчання письма в учнів молодших класів ЗЗСО із дисграфією.

Предмет дослідження – зміст діагностики та корекції дисграфії у молодших школярів ЗЗСО.

Мета дослідження: обґрунтування, розробка методики дослідження стану сформованості навички письма у молодших школярів з дисграфією, розробка методичних рекомендацій з подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку.

Згідно поставленої мети були визначені такі **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження.
2. Розробити, обґрунтувати методику дослідження стану сформованості навички письма у молодших школярів з дисграфією.

3. Визначити рівні сформованості навички письма та структуру дисграфічного порушення в учнів молодшого шкільного віку ЗЗСО.

4. Розробити методичні рекомендації з подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного вік.

Методи дослідження. Відповідно до визначеної мети та сформульованих завдань використаний комплекс взаємопов'язаних методів:

– *теоретичних*: вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічних, науково-теоретичних джерел з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі; аналіз навчальних програм з предмету «Українська мова» та корекційних програм логопедичної роботи з подолання порушень усного та писемного мовлення у молодших школярів; змісту навчально-методичних посібників для проведення корекційної логопедичної роботи з учнями із дисграфією.

– *емпіричних*: спостереження за мовленнєвою та навчальною діяльністю учнів 2-4 класів із дисграфією; бесіди з дітьми та педагогами; вивчення психолого-педагогічної та медичної документації; аналіз результатів навчальних досягнень учнів; психолого-педагогічний експеримент констатувального характеру, який проводився з метою визначення стану сформованості навички письма в учнів 2-4 класів із дисграфією;

✓ – *статистичних*: методи математичної статистики з метою обробки експериментальних даних, якісний та кількісний аналіз одержаних даних.

Дослідно-експериментальна база: Чернівецький ліцей № 13 та Чернівецький ліцей № 20 Чернівецької міської ради, м. Чернівці.

Основні етапи роботи.

1. Теоретичне вивчення проблеми, обґрунтування теми дослідження (жовтень – грудень 2021 року).

2. Розробка методики педагогічного експерименту та проведення констатувального етапу (2022-2023 н.р.).

3. Проведення формувального етапу експерименту (жовтень 2022 року –

травень 2023 року).

4. Проведення контрольного етапу, формулювання загальних висновків дослідження, оформлення роботи (травень – серпень 2023 року).

Теоретичне значення: узагальнено та структуровано накопичений теоретичний матеріал з проблеми дослідження.

Практичне значення даного дослідження полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в практичній роботі логопеда ЗЗСО, вчителів молодших класів та батьками, що виховують дітей з дисграфією.

Експериментальна вибірка: в дослідженні брали участь 180 учнів 2-4 класів, серед яких шляхом первинного обстеження (написання контрольного диктанту) виявлено 58 учнів 2-4 класів із порушеннями письма. До експериментальної групи увійшли 12 учнів, які мали порушення письма. У контрольну групу було відібрано 12 учнів молодших класів без порушень усного та писемного мовлення.

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи висвітлені на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Основні теоретичні положення відображені в публікації "Погляди науковців на порушення письма".

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Таким чином аналіз стану дослідження труднощів на письмі у школярів з дисграфією в психолого-педагогічній та методичній літературі, а також вивчення досвіду роботи вчителів Чернівецького ліцею №13 та Чернівецького ліцею №20 Чернівецької міської ради, м. Чернівці дав змогу зробити такі узагальнення:

1. Аналіз науково-методичної літератури підтвердив актуальність проблеми діагностики та корекції дисграфії у молодших школярів ЗЗСО у сучасному освітньому просторі. Встановлено, що при розв'язанні даної проблеми досягнуто значних успіхів. Незважаючи на істотні зміни сучасних уявлень про причини і механізми виникнення дисграфії та шляхи її подолання, зафіксована стійка тенденція до суттєвого збільшення кількості дітей із порушеннями письма. Це підтверджують наявні протиріччя між сучасними вимогами навчального процесу та можливостями дітей із дисграфією повноцінно опановувати знання, уміння та навички з предметів мовного циклу.

2. Розроблено діагностичну модель та зміст методики дослідження стану сформованості та особливостей письма молодших школярів ЗЗСО, спрямовану на вивчення етіології, поширеності, стійкості, типології, характеру та механізмів найтиповіших патологічних помилок у писемній продукції молодших школярів ЗЗСО із дисграфією. Аналіз узагальнених результатів забезпечив розуміння глибини порушення та варіативності порушень письма. У переважної більшості учнів констатовано рівень письма нижче середнього (55,6 %) та низький (30,1 %). Лише 14,3 % учнів засвідчили середній рівень сформованості навички письма. На основі аналізу стану операційних компонентів писемномовленнєвої діяльності; лінгвістичних знань, умінь та навичок, функціонального базису письма встановлено, що дисграфія у даної категорії учнів характеризується складним симптомокомплексом, що включає не лише стійкі дисграфічні помилки на письмі, але й прояви дисграфії, спричиненої недостатністю моторного,

психоемоційного і мовленнєвого розвитку школярів. Найбільш стійкими та поширеними в письмових роботах учнів ЕГ виявилися специфічні фонемографічні помилки.

3. Комплексний підхід забезпечив розуміння причин та механізмів виникнення дисграфічних помилок та неоднорідності структури дисграфічних порушень у молодших школярів. Виділено три групи дітей залежно від характеру порушених механізмів. Найчастіше причиною порушень письма був низький рівень розвитку слухових функцій та операцій (контролю, фонематичних уявлень, аналізу та синтезу), графомоторних навичок та недостатній рівень опанування знань, умінь і навичок. Переважно низькі показники розвитку у молодших школярів із дисграфією когнітивних функцій (оперативної слухо-мовленнєвої пам'яті, уваги), несформованість таких важливих компонентів навчальної діяльності, як мотивація, контроль та самоконтроль ускладнювали характер мовленнєвої симптоматики дисграфії в учнів ЕГ. Саме аналіз матеріалів дослідження порушень письма переконливо підтвердив той факт, що порушення усного мовлення не були провідною причиною виникнення дисграфії, про що свідчить наявність патологічних багатотипових помилок в письмових роботах у 84,1 % учнів з нормотиповим розвитком.

4. Розроблено методичні рекомендації з подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного вік. Їх наповнює комплекс логопедичних занять, які включають у себе напрями корекційно-розвивального логопедичного впливу:

I. Корекція порушень фонематичних функцій та слухових операцій.

II. Корекція та формування навичок мовного аналізу та синтезу.

III. Удосконалення умінь користуватися відповідними фонетико-графічними правилами; формування зорово-просторового гнозису, праксису.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної нами проблеми, ми плануємо продовжити вивчення у подальших роботах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартенева Л. І. Підготовка дітей до оволодіння грамотним письмом. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 32.
2. Бартенева Л.І. Передумови формування орфографічної навички у дітей дошкільного віку з НЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. Праць. Київ: Актуальна освіта, 2004. Вип. 1. С. 94-99.
3. Бартенева Л.І. Мовленнєва готовність семирічок із НЗНМ до засвоєння норм правопису. *Дефектологія*. 2000. № 1. С. 34-38.
4. Біляєв О. Про вивчення фонем в школі. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 7-8. С. 2-4.
5. Біляєв Олександр. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2002. №11. С. 20-24; 49-50.
6. Боднар Н.М. Корекційна робота із запобігання дисграфії в дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2016. Вип.30. С. 17-22
7. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. Посібник. Київ: Наш час, 2005. 176 с.
8. Боряк О.В. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.03; М-во освіти і науки України, Нац пед. Ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2019. 40 с.
9. Гаврилова Н.С. Класифікація порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 20 (1). С. 293-315.
10. Голуб Н.М. Науково-теоретичні засади досліджень писемного мовлення та його порушень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: збірник наукових праць. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 21, С. 54-62.

11. Данілавічюте Е. А. Методика подолання фонемо-графічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Київ: Актуальна освіта. 2004. Вип. 1. С. 99-134.
12. Данілавічюте Е.А.. Порушення письма в учнів II-IV класів з дитячим церебральним паралічем та шляхи їх корекції: дис. ... канд. Пед. Наук : 13.00.03; Ін-т дефектології АПН України. Київ, 1997. 239 с.
13. Державний стандарт початкової загальної освіти: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462. *Офіційний вісник України*. 2011. № 33. 1378 с.
14. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.01.2022).
15. Ільяна В.М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2010. 384 с.
16. Ільяна В.М. Методика діагностики порушень читання у молодших школярів із ТПМ. *Український логопедичний вісник* : збірник наукових праць. Київ: Актуальна освіта, 2010. Вип. 1. С. 57-65.
17. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова. Навчальний посібник. Вища школа. 2011, 560 с.
18. Карпенко В.В., Зелінська-Любченко К.О. Напрями логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: збірник наукових статей. Суми, 2019. С. 71-73.
19. Коваль Л.В. Значення фонематичного компоненту в системі передумов формування писемних навичок у дітей з ДЦП. *Український логопедичний вісник*: збірник наукових праць. Київ: Актуальна освіта, 2010. Вип. 1. С. 39-42.
20. Коломієць Ю.В., Ніжинська О.В. Особливості порушень писемного мовлення у молодших школярів загальноосвітніх шкіл. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія*

- 19: *Корекційна педагогіка та психологія*: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 118-123.
21. Колупаєва А.А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і графічну систему рідної мови: дис. ... канд. Пед. Наук : 13.00.01. Київ, 1998. 160 с.
22. Конопляста С.Ю. Психолого-педагогічна діагностика відхилень в розвитку. *Проблеми та перспективи* : збірник наукових праць з проблем дефектології. Луганськ, 2003. Вип. I. С. 131-136.
23. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник. Київ: Знання, 2012. 293 с.
24. Концепція Нової Української школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.01.2022)
25. Лист МОН України «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» (31.08.2020 № 1/9-495) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-495729-20#Text> (дата звернення: 16.09.2021).
26. Ленів З.П., Сушко О.І. Практичні аспекти формування ручного праксису в дітей із порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 156-160.
27. Леонтьев А.А. Психолінгвистические единицы и порождение речевого высказывания. URSS. 2020. 312 с.
28. Логопедія: підручник, за ред. М. К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.
29. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2008. 624 с.
30. Лурия А.Р. Очерки психофизиологии письма. Москва: Академия, 2014. 308 с.

31. Малярчук А.Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів. Київ: Літера ЛТД, 2006. 336 с.
32. Мартиненко І.В. Логопсихологія: курс лекцій: навчальний посібник. 2 вид., виправл. і доповн. Київ: ДІА, 2016. 116 с.
33. Марченк І.С., Лужецька Г.М. Корекція уваги у першокласників із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психології*: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. С. 154-160.
34. Марченко І.С., Кобилякова Т.В. Профілактика оптичної дисграфії: навчально-методичний посібник. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 101 с.
35. Маслова Т.В., Найдьонова Н.А. Полодання дисграфії та дислексії в мінімальний термін на шкільному логопедичному пункті. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №2. С. 155-163.
36. Мілевська О.П. Вивчення готовності психолого-педагогічних працівників до профілактики порушень писемного мовлення у дітей. *Publishing House "Baltija Publishing"*. Riga, Latvia. 2021. С. 292-295.
37. Мовна особистість в освітньому просторі: *монографія*, за заг. Ред. І.Д. Пасічника; редкол. О.А. Вісич, Х.М. Карповець, З.В. Столяр. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 270 с.
38. Момот Т.Л. Логопедичні зошити № 1, 2, 3 для розвитку усного і писемного мовлення. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2015. 48 с.
39. Пахомова Н.Г. Діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навчально-методичний посібник. Полтава: АСМІ, 2008. 84 с.
40. Підручник для 2 класу: Українська мова. Захарійчук М.Д., Мовчун А.І. Київ : Грамота, 2013. 63 с.
41. Підручник для 2 класу: Українська мова. М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик. Київ : Освіта, 2013. 161 с. 130.

42. Підручник для 3 класу: Українська мова. Захарійчук М.Д., Мовчун А.І. Київ : Грамота, 2013. 176 с
43. Підручник для 3 класу: Українська мова. М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківська. Київ : Освіта, 2013. 192 с.222
44. Пінчук Ю.В. Зміст спільної діяльності логопеда і психолога при подоланні дисграфії в учнів молодших класів загальноосвітньої школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія*: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. №18. С.195-199.
45. Пічугіна Т.В. Порушення письма у дітей з важкими мовленнєвими вадами. *Дефектологія*. 1998. № 2.С. 6-9.
46. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації). *Дефектологія*. 1998. № 1. С. 6-13.
47. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Укл. Трофименко Л.І., Ільяна В.М., Пригода З.С., Аркадьєва О.О., Грибань Г.В. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. 89 с.
48. Рібцун Ю.В. Програми з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий, 1-4 класи). Київ, 2015. 64 с.
49. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови у дітей. Київ: Освіта, 1992. 176 с.
50. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії*: збірник наукових праць. Київ: Актуальна освіта. Вип 1. 2004. С.7-35.
51. Соботович Є.Ф., Тищенко В.В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: програмно-методичний комплекс. Київ: Актуальна освіта, 2004. 144 с.

52. Сучасна українська літературна мова: підручник / Плющ М.Я., Бевзенко С.П., Грипас Н.Я. та ін.; За ред. М.Я. Плющ – 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Вища школа, 2000. 429 с.
53. Сучасні погляди на причини та механізми виникнення дисграфії. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* [Електронне видання]: зб. наук. пр. [за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф.] / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди ; [за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. С. 603-606.
54. Тарасун В.В. Першопричини труднощів засвоєння письма дітьми з аутизмом: діагностика, прогнозування, напрями корекції. *Психолінгвістика в сучасному світі*. 2022. Том 17. С. 95-105.
55. Тарасун В.В. Модель процесу породження писемного мовлення як особливої форми комунікації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 29. С. 29-102.
56. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування (нейропсихологічний супровід) : монографія. Київ, 2008. 299 с.
57. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування писемного мовлення: письмо «з одного розчерку». *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 2-10.
58. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: читання «з першого погляду». *Дефектологія*. 2000. № 4. С. 30-35.
59. Тарасун В.В. Основи теорії і практики логодидактики : підручник для вищих навчальних закладів. Київ: Каравела, 2017. 316 с.
60. Тарасун В.В. Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень : науково-методичний посібник. Київ: МП Леся, 2007. 151 с.
61. Тенцер Л.В. До проблеми формування мовних понять у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення в системі навчання

початкового курсу української мови. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2013. Вип. 23. С. 341-349.

62. Тенцер Л.В. Організація та зміст корекційної логопедичної роботи з молодшими школярами із порушеннями писемного мовлення. *Логопедія*. № 3. 2013. С. 80-90.

63. Тенцер Л.В. Психолінгвістичні механізми виникнення різних форм дисграфії у дітей молодшого шкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип.26. С. 221-227.

64. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Київ: Актуальна освіта, 2007. Вип.4. С. 3-18.

65. Тищенко В.В. Формування слухового контролю в мовленнєвій діяльності старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія*: збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 29. С. 112-118.

66. Тищенко В.В. Формування дії розуміння складних логіко-граматичних конструкцій старшими дошкільниками з вадами інтелекту. *Дефектологія*, 2003. Вип. 4. С. 35-37.

67. Ткач О.М., Станчак Р., Підходи до корекції фонематичних процесів у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. *Наука і молодь – 2021: пріоритетні напрями глобалізаційних змін: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених* (м. Київ, 16 квітня 2021 рік.). К.: Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. 399 с.

68. Трофименко Л.І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія*: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 29. С. 112-18.
69. Фардуй М.І. Українська мова. Практикум з правопису: Навч. Посібник. За ред. В. Різуна. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2005. 182 с.
70. Хомяк Іван. Методика формування орфографічних умінь і навичок. *Дивослово*. 2012. № 3. С. 41-50.
71. Чередніченко Н.В. Комплексний підхід у корекційній роботі з попередження та подолання труднощів засвоєння писемного мовлення у школярів із важкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 2005. № 2. С. 34-37.
72. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із важкими порушеннями мовлення (ТПМ). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 205 с.
73. Чередніченко Н.В., Горбачова Д.М. Комплексна діагностика дисграфічних та дизорфографічних помилок у письмі молодших школярів із порушенням писемного мовлення. *Логопедія*, 2015. № 5. С. 73-84.
74. Чередніченко Н.В., Пелешенко О.С. До проблеми засвоєння основ фонетики та графіки молодшими школярами із порушеннями писемного мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип.21. С.298-302.
75. Чередніченко Н.В., Тенцер Л.В. Результати впровадження комплексної системи корекції фонетико-графічних помилок у молодших школярів із дисграфією *Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології»* 2020. Вип. 8. С.40-57.

76. Шкурятян Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навчальний посібник. К.: Вища школа, 2007. 823 с.
77. Ющук І.П. Практикум з правопису і граматики української мови. К.: Освіта, 2012. 270 с.
78. Ющук І.П. Українська мова. К.: Либідь, 2004. 250 с.